Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycançılıq ideyasının təbliği

Faiq Ələkbərli
dosent, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

Mirzə Bala Məhəmmədzadənin dünyagörüşündə Türkçülük, Azərbaycançılıq və İstiqlalçılıq

III Yazı

Mirzə Bala Məhəmmədzadəyə görə, 20-ci əsrin əvvəllərində gedən Milli Azadlıq mücadiləsindən milliyyəti, istiqlalı, demokratiyanı, cümhuriyyəti rədd edən və "İslam birliyi"ni əsas götürən "İttihad", elecə də sol cəbhədə dayanan "beynəlmiləlçi" marksist-leninçilər "Müsavat"la mübarizədə məğlub çıxmışdır. Ancaq onlar bu məğlubiyyətlə müvəqqəti barışmışdır, çünki ideya xətləri tamam fərqli idi. O, yazırdı: "Onlar üçün "Müsavat"ın müdafiə etdiyi milliyyət, türklük, demokratiya və cümhuriyyət prinsipləri yabançı, hətta zərərli şeylər idi. Ta ilk gündən etibarən "Müsavat"ın dilə gətirdiyi prinsiplərə müxalif olan bu firqələrin Azərbaycan bayrağına sədaqətləri müvəqqəti və keçici bir zaman üçün idi. İslamı beynəlmiləl şüarlarla proletar-marksist doktrinlərin azərbaycançılıq, milliyyətçilik və cümhuriyyətçilik prinsipləri ilə uzlaşmayacağı göz qabağındadır". 1

Beləliklə, o, belə qənaətə gəlirdi ki, Azərbaycan Milli Xartiyası, bu gün belə qanlı mübarizə fırtınaları içərisində aydın qurtuluş yolu göstərən bir istiqlal çırağıdır. O, yazırdı: "Azərbaycan Milli Xartiyası Azərbaycan xalqının bütün təfəkkür, xəyal, arzu, əməl, məqsəd və ideallarını, hiss və əqlinə aid düşüncələrini təmsil edən, ona səadət qapaları açan, onun yüksəliş və bəxtiyarlıq yollarını aydınladan bir məşəldir. Azərbaycan Milli Xartiyası Azərbaycan Türkünün sinif və cins mənsubiyyətini nəzərə almadan hər bir fərdinin və ümumi heyəti ilə hamısının həyat və səadət məfkurəsidir. Bu həyat və səadət məfkurəsi səni bir sıra xəyalpərəstlərin fantaziyalarından ibarət deyil, on illər, bəlkə də əlli illərlə davam edən ictimai, iqtisadi, siyasi, mədəni və səmərəli bir mübarizəsinin nəticəsidir".2

Mühacirət dövründə də yalnız "Müsavat"ın azərbaycançılıq, istiqlalçılıq, türkçülük və cümhuriyyətçilik prinsiplərinə sadiq qaldığını qeyd edən Mirzə Bala yazırdı ki, M.Ə.Rəsulzadə İstanbula gələnə qədər Azərbaycan istiqlal dövrünün keçici və təsadüfi bir hadisə olduğu qənaətinə hər yerdə təsadüf olunurdu. Rəsulzadənin apardığı milli davə, xüsusilə onun bu yönlə yazdığı "Azərbaycan Cümhuriyyəti" əseri yenidən bütün dünyanı Azərbaycandan bəhs etməyə məcbur etmişdi.3

Azərbaycan milli ideyasını daim müdafiə edən Məmmədzadə hesab etmişdi ki, azərbaycançılığın tarixi bir missiyası var və o, "Müsavat"ın "Yeni proqram əsasları"nda öz əksini belə tapmışdı: "Azərbaycan qədim zamanlardan bəri tarixin müxtəlif dövrlərində özünəməxsus siyasi varlıq göstərərək müstəqil dövlət halında yaşamışdır. Azərbaycan xalqı isə müasir millət olmaq üzrə zəngin bir kültür həyatına malik bulunmuş və bunun məntiqi nəticəsi olaraq siyasi bir ideal daşımışdır.

Bu ideala tərcüman olan milli Azərbaycan "Müsavat" xalq firqəsi 1918-ci ildə milli Azərbaycan Cümhuriyyəti istiqlalının elanındakı təşəbbüsü, bu təşəbbüsün fikirdən işə keçirilməsi yolundakı fəaliyyəti və nəhayət qızıl rus istilasına qarşı milli mücadilə işində göstərdiyi yol göstərənliyi ilə bütün azərbaycanlıların biricik siyasi təşəkkülüdür". 4 O, daha sonra yazırdı: "İstiqlal və milli dövlət ən yüksək, ən qüdsi və ən insani bir məfkurəni milli sərhədlər daxilində gerçəkləşdirmək üçün bir vasitədir. Zatən siyasi türkçülük, milli dövlət qurmaq hərəkatı milli varlığı qorumaq əndişəsindən və mədəni millətçiliyi gerçəkləşdirə bilmək arzusundan doğmamışdırmı? Müstəqil və azad bir milli dövlət həyatı türk mədəni birliyini tətbiq etməkdən və gerçəkləşdirə bilməkdən əlavə millətin fərdlərini səadətə və rifaha qovuşdurmaq, ictimai bir ədalət və bərabərlik qura bilmək üçün də lazımdır". 5 Beləliklə, o, belə bir doğru nəticəyə gəlir ki, "Müsavat"ın liderliyi ilə Azərbaycan xalqı ümmətçilikdən-islamçılıqdan türkçülüyə, ümumi türkçülükdən Azərbaycan türkçülüyünə-Azərbaycan milli dövlətçiliyinə doğru böyük bir yol keçmişdir: "Əgər o ("Müsavat"-F.Ə.), "islamçılıq" dövründən "ümumi türkçülüyə", oradan da türk kültür birliyinə əsaslanan "Azərbaycan milli dövlətçiliyinə" keçməmiş olsaydı, yerini başqa ifrat və qeyri-milli firqələrə verəcəkdi". 6

Məhəmmədzadənin dünyagörüşündə marksizm-leninizmin, bolşevizmin tənqidi də mühüm yer tutmuşdur. 1955-ci ildə Münhendə "Qurtuluş" radiosunda yayımlanmış "Azərbaycanda azadlıq yoxdur" məqaləsində Məmmədzadə bəyan edirdi ki, Sovet Rusiyasının işağlından sonra Azərbaycan Türkü ən bəsit insani hüquqlarından belə məhrum edilmişdir: "Yox yurddaşlarım, bolşeviklərin qızıl yalanlarına inanmayın. Yaşadığınız həyat azadlıq həyatı deyil. Orada əmək də azad deyil, dilək də azad deyil, insan da azad deyil. Əməyin və diləyin azad sayıla bilməsi üçün hər şeydən əvvəl insanın özü azad olmalıdır. İnsan bütün hüquqi, mədəni, iqtisadi və başqa insani haqlara malik olmalıdır".

Məhəmmədzadə Azərbaycan türkçülüyü, Azərbaycan istiqlalçılığı, Türk birliyi ideyaları 1950-ci illərdə qələmə aldığı məqalələrində də inkişaf etdirmişdir. 1950-ci illərdə "Azərbaycan" dərgisində qələmə aldığı "Qafqaz İslam Ordusu", "İstiqlal zəfərinin dastanı", "Məhəmməd Əmin Rəsulzadə" və başqa məqalələrində Azərbaycan milli ideyasını inkişaf etdirən Məmmədzadə birmənalı şəkildə istiqlalçı mövqeyini sonra qədər qoruyub saxlamışdır. "Qafqaz İslam Ordusu" məqaləsində Türkiyənin Azərbaycan Cümhuriyyətinə hərbi yardımını eyni millətin bir-birinə qucaq açması kimi dəyərləndirən Məhəmmədzadə yazırdı: "Tarixi vəzifəsini şərəflə yerinə yetirib gedən Qafqaz İslam Ordusu özündən sonra gənc milli bir ordunu nüvəsini yaratmışdı. Bu ordunun təmin etdiyi nizam və intizam sayəsində İngilis işğal ordusu komandanlığı Azərbaycan istiqlalını tanımaqda ilk addım olaraq Azərbaycan hökumətini yeganə məşru (qanuni) məqam olaraq elan etmişdir".9

Onun fikrincə, 27 aprel faciəsinin kommunistlərin hər yerdə çığırdıqları və bağırdıqları kimi, Azərbaycan kəndli və işçisinin inqilabı deyil, sadə Rusiya ordusunun vəhşicə istilası olması hər kəsə aydın və açıqdır. 10 Bunu nəzərə alaraq, o qeyd edirdi ki, Azərbaycan türk xalqının məsumanə axan qanından yaranan milli intibah rus ağalığının son qəbir daşı olacaqdır: "Ey Türk xalqı! Səni azad edəcək və xoşbəxt yaşadacaq mübarizəyə bütün qüvvənlə hazırlaş, səni bu mübarizə xilas edəcəkdir! Azərbaycanın istiqlalını bir dəfə qurdun, iknici dəfə də qurmaq bacarığına maliksən. Düşmənini tanı, milli intibahını yüksəlt, haqq sənindir".11

Məhəmmədzadənin dünyagörüşündə marksizm-leninizmin, bolşevizmin tənqidi də mühüm yer tutmuşdur. 1955-ci ildə Münhendə "Qurtuluş" radiosunda yayımlanmış "Azərbaycanda azadlıq yoxdur" məqaləsində Məmmədzadə bəyan edirdi-ki, Sovet Rusiyasının işağlından sonra Azərbaycan Türkü ən bəsit insani hüquqlarından belə məhrum edilmişdir: "Yox yurddaşlarım, bolşeviklərin qızıl yalanlarına inanmayın. Yaşadığınız həyat azadlıq həyatı deyil. Orada əmək də azad deyil, dilək də azad deyil, insan da azad deyil. Əməyin və diləyin azad sayıla bilməsi üçün hər şeydən əvvəl insanın özü azad olmalıdır. İnsan bütün hüquqi, mədəni, iqtisadi və başqa insani haqlara malik olmalıdır".12

Ona görə, bütün bu hüquq və azadlıqlar isə Azərbaycanda yoxdur, çünki bolşeviklər bunu azərbaycanlıların əllərindən zorla almışdır. O, yazırdı: "Hər şey Kommunist partiyasının və hökumətinin malıdır. Və məmləkət onların bir malikanəsidir. Ticarət alətləri də onların inhisarındadır. Siz yetişdirdiyiniz məhsulları yox qiymətinə onlara təslim etmək məcburiyyətindəsiniz. Hələ istədiyiniz və möhtac olduğunuz məhsulu yetişdirmək azadlığına da sahib deyilsiniz". 13

Məmmədzadə deyirdi ki, bu həqiqəti, yəni sözdə fəhlə və kəndlinin azad olmasını əslində isə hakimiyyətin bir qrupun əlində cəmləşməsini bolşeviklərin lideri Lenin belə qəbul etmişdir. Belə ki, Lenin "Nə etməli?" əsərində yazır ki, fəhlə və kəndliyə azadlıq vermək, üstəlik onlara hakimiyyətdə hökumət işləri etibar etmək olmaz. Məmmədzadəyə görə, Leninin bu fikirləri "NEP" dövründə bütün çılpaqlığı ilə isbat edildi: "Əziz yurdaşlarım! Görürsünüz ki, bolşeviklər azadlıq düşməni olduqlarını özləri də boyunlarına alırlar. Bunun bir həqiqət olduğunu Leninin sözləri və onun qanlı vəsiyyətini yerinə yetirən Stalinin qanlı icraatı da sübut etdi. azadlıq sayəsində onların qanlı diktaturalarına son qoyacağımızı bildikləri üçün bolşeviklər sizi bütün haqlardan və vasitələrdən məhrum etmişlər. Onların əlinizdən aldıqları yalnız əmək və dilək azadlığı deyildir. Yəni siz yalnız iqtisadi azadlıqdan məhrum deyilsiniz. Bolşeviklər sizin təbii və insani haqqınız olan dilədiyiniz kimi inanmaq, düşünmək, yığılmaq, danışmaq, yazmaq və cəmiyyət qurmaq azadlıqlarından da məhrum etmişlər. Yəni siz bolşeviklərdən başqa bir şeyə inana bilməzsiniz".14

Məhəmmədzadə yaradıcılığında türkçülük və turançılığın Türk xalqları üçün hansı siyasi yoxsa, mədəni birlik mənası daşıması ilə bağlı mövcud olan fikirləri dəyərləndirməyə və bu məsələdə tutduğu mövqeyi ifadə etməyə çalışmışdı. Məhəmmədzadə hələ, 27 aprel işğalına qədər Türkçülüyün/Turançılığın təbliğatçısı olmuşdur. O, hesab edirdi ki, Azərbaycan türkləri Türkçülük şüuru ilə meydana atılmış, Azərbaycan türküyü ilk əvvəl müstəqil və hürr bir Cümhuriyyət vücuda gətirmişdir: "Azərbaycan türküyü Şərq aləmində yeni bir tarix vücuda gətirmiş, Türk-Turan tarixində yeni bir intibah dövrü yaratmışdır".15

1 Məmmədzadə M.B. Milli Azərbaycan hərəkatı. Bakı, Nicat, 1992, s.144

2 Yenə orada, s. 148

3 Yenə orada, s.181

4Yenə orada, s.209

5 Yenə orada, s.211

6 Yenə orada, s.234

7 Yenə orada, s.211

8 Yenə orada, s.212

9 Məmmədzadə M.B.Qafqaz İslam Ordusu. Azərbaycan mühacirət irsi. Bakı, «Elm və Təhsil», 2011, s.58

10 Məmmədzadə M.B. Milli Azərbaycan hərəkatı. Bakı, Nicat, 1992, s.155

11 Yenə orada, s.156

12 Məmmədzadə M.B. Azərbaycanda azadlıq yoxdur. Azərbaycan mühacirət irsi. Bakı, «Elm və Təhsil», 2011, s.51

13 Yenə orada, s.52

14Yenə orada, s.53

15 Məhəmmədzadə M.B. Mart günləri. "İstiqlal" qəz., 31 mart, 1920, N12

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur